

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Bakalářská práce

**Velké schisma 1054
The Great Schism 1054**

Vedoucí práce:
Prof. ThDr. J.B.Lášek

Autor:
Jan Beránek

Praha 2010

Anotace:

Tato práce nabízí souhrn jednotlivých událostí vedoucích ke konečnému rozkolu mezi východem a západem. Popisuje rozdílné výchozí předpoklady pro vývoj křesťanství v jednotlivých částech římské říše a mapuje vývoj neshod mezi Římem a Konstantinopolí. Těžištěm této práce je pokus o objektivní popis událostí vedoucích k roku 1054 a jejich pozdější následky.

Annotation:

This thesis offers a compendium of particular events leading to final rupture between East and West. It describes different initial background for development of christianity in particular regions of Roman Empire and maps out the process of conflict between Rome and Constantinopolis. The gravity point of this thesis is an attempt to describe objectively all the main events that led to the year 1054 and their relative impacts.

Klíčková slova:

Schisma, církevní schisma, velké schisma, rozkol, rok 1054, patriarcha Michal Kerularios, kardinál Humbert, papežství, supremace.

Keywords:

Schism, Church schism, Great schism, rupture, year 1054, Patriarch Michael Cerullarios, cardinal Humbert, papacy, supremacy.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 4. července 2010

Jan Beránek

Poděkování:

Ze všech nejvíce patří mé upřímné poděkování panu profesoru Janu Blahoslavu Láškovi, bez jeho vpravdě laskavého a otcovského vedení bych jen stěží dokázal uchopit tak komplexní a složité téma, jakým Velké schisma bezpochyby je.

Obsah:

Úvod	6
1. Jednota církve	
1.1. Princip jednoty Církve	7
1.2. Křesťanství ve specifických podmínkách Východu a Západu	7
1.3. Všeobecné sněmy jako záruka orthodoxie	9
1.4. Druhy rozkolu: Hereze, přerušení obecenství, schisma	
1.4.1. Hereze	10
1.4.2. Přerušení obecenství	11
1.4.3. Schisma de jure a de facto	11
1.4.4. Otázka filioque	12
2. Vztah světské a duchovní moci	
2.1. Role byzantského císaře a patriarchy	14
2.2. Papežská supremace a vztah ke světské moci	15
3. Schismata IX.-XI. století	
3.1. Fotiovské schisma	17
3.2. Sergijské schisma.....	19
4. Velké Schisma	
4.1. Události XI. století vedoucí k roku 1054	20
4.2. Chronologický průběh vlastního schismatu	24
Závěr	32
Seznam použité literatury	34

Úvod

V této práci jsem si vytkl za neskromný cíl zpochybnit datum 1054 jakožto určující ve chápání rozdělení Církve. Hlavním záměrem mé práce je snaha ukázat církevní rozkol jako proces vyrůstající z mnoha jednotlivých příčin, které ve svém důsledku vedly ke stavu, kdy se obě poloviny křesťanstva cítili nebýt v jednotě s těmi druhými. Je to snaha o vyvolání všeobecné diskuse o pravé povaze a příčinách rozkolu jakožto živé a palčivé otázky tížící již téměř milénium celou církev. Není mou snahou hledat a jmenovat jednotlivé viníky, ale spíše poukázat na fakt, že schisma nebylo v základech způsobeno toliko rozdílností dogmatickou, ale vzájemným neporozuměním a nepříznivými historicko politickými vlivy. Z líčení událostí jednoznačně vyplývá, že i po nich byla ještě cesta k urovnání rozkolu a že ony samé zdaleka nemusely dostat význam, který jim byl v pozdější době připsán. Jako konečný akt, které rozdělil obě společenství, začala být Humbertova mise chápána o několik desítek let později, kdy již v obou částech rozdělené církve vývoj šel svou cestou, kterou nebylo možné harmonizovat s cestou opačné části. Zejména proměna papežství a jeho emancipace od světské moci zde hrála rozhodující úlohu, ale také oslabení Byzance, která se musela soustředit na obranu před zahraničními interventy a nemohla věnovat dostatečnou pozornost církevnímu vývoji, který přesahal její hranice. Úplným koncem bylo pak plenění Konstantinopole křižáky na počátku 13. století. Od té doby bylo jasné, že všechny unijní pokusy musí vyznít naprázdno.

Je podivuhodné, že v moderní době, která je charakteristická tím, že minulost je zkoumána kriticky, není příliš badatelského zájmu o velké schisma – a pokud ano, tak se přístupy zdaleka nevyznačují kritickým pohledem a jsou zcela jednoznačně konfesně zaměřeny.

Pojďme se tedy společně zamyslet na mozaiku událostí, které vedly až ke kerulariovu schismatu, jehož dataci dnes celý svět považuje za datum rozpadu Církve.

1. Jednota Církve

1.1. Princip jednoty Církve

Církev je podle biblického učení tajemným Tělem Kristovým. Její počátky jsou kladeny na den Letnic, kdy zaslíbený Duch sestoupil na shromážděné apoštoly. Církev existuje v čase a prostoru a jedná se o společenství věřících, v němž se uskutečňuje tajemství svaté eucharistie. Církev s velkým C se skládá z místních společenství pod vedením řádně vysvěceného biskupa, který prostřednictvím kněží koná v Duchu svatém svátosti. Ranná církev byla tedy episkopálního charakteru a Ireneos ve 2. století klade rovnítko mezi osobu biskupa a existenci církve.¹ Z těchto společenství pak významné vážnosti požívalo to, které bylo založeno samými apoštoly, ať už podle psaných pramenů nebo podle podání tradice.

Kdekoli se koná svátost eucharistie, realizuje se Církev ve své plnosti. Ovšem za předpokladu, že místní společenství Církve je jednotné ve společné víře křesťanů. V praxi je tato jednota představována vzpomínáním jmen ostatních hierarchů ze zvláštních jmenných seznamů, tzv. diptychů. Chybí-li jméno některého hierarcha v diptychách, je na místě klást si otázku, z jakého důvodu se tak stalo. Jak si řekneme dále, nemusí se nutně jednat o znak rozkolu.

Pro potřeby této práce budeme východní církve nazývat pravoslavnými a západní, reprezentované autoritou římského biskupa, římsko-katolickou.²

1.2. Křesťanství ve specifických podmínkách Východu a Západu

Církev i společnost v obou částech římského impéria vyrůstala z odlišných kořenů a prodělala odlišný vývoj. Není tedy s podivem, že po tisíciletí existence Církve byly patrné značné rozdíly mezi Východem a Západem.³

---

¹ Svatého Otce Irenea Paterna kněz proti kacířstvím, přel. J.N.F. Desolda, Praha 1876, str. 198 a násl.

² Zrození církevní tradice sleduje výstižně Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition. A History of the Development of the Doctrine*, 1. *The Emergence of the Catholic Tradition (100-600)*, Chicago and London 1971.

Východní část říše vyrůstala na helénistických základech a jejím jazykem byla řečtina, tedy jazyk schopný vyjádřit nejjemnější nuance abstraktního myšlení. Už před oficiální přijetím křesťanství jakožto státního náboženství bylo mnoho dvořanů a předních občanů věřících. Ve východní části impéria nebylo vzdělání výlučným vlastnictvím duchovenstva. Univerzitní profesori, vládní úředníci, právníci a dokonce i vojenští činitelé bývali nezdávka stejně vzdělaní a kompetentní k teologickým debatám jako kněží. V tomto prostředí bylo potřeba svého oponenta přesvědčit argumenty o zastávaném názoru, nikoli pouze vyhlásit doktrínu. Východní způsob myšlení však jasně respektuje transcendenci jednotlivých aspektů víry, což dalo vzniknout apofatycko-katafatyckému způsobu vyjádření pravd víry. Pozitivně a negativně se vymezuje paradox toho, co Bůh je a co není, nejedná se však o jednoduchou definici, která by byla vnímána jako přílišné omezení Boha. Byl navíc uznáván princip oikonomie, tedy princip, který nabádá dobrého křesťana do jisté míry omlouvat drobné neshody s křesťany jiné tradice aniž by je musel nutně posuzovat jako heretiky. Důležité je také východní pojetí křesťanského učení jako jednotícího prvku, který tmelil a posiloval státní útvar a jeho soudržnost. Mnoho historiků proto mluví o tzv. cesaropapismu, tedy usurpaci církevní moci osobou byzantského císaře. Tento názor je snad až příliš jednostranný a pojednáme o něm detailněji níže.

V západní části impéria byly však poměry odlišné. Užívaným jazykem byla latina, která je velice přesná, ovšem spíše z hlediska právního než teologického. V příštích letech pak měla nedostatečná vzdělanost a schopnost správného překladu z řečtiny do latiny a zpět sehrát značnou roli ve stupňování napětí mezi Římem a Konstantinopolí, a to zejména kvůli nekompatibilitě výrazů pro vyjádření jemných nuancí postupně se rozvíjející a precizované triadologické nauky. Pro potřeby christianizace barbarských kmenů, které v průběhu zejména první poloviny prvního tisíciletí rozkládaly západní část říše se však latina ukázala jako nástroj velice účinný. Na západě se vyvinula poněkud jednodušší, striktnější a legalisticko-logická koncepce určování toho, co je a není skutečné zjevení Boží pravdy. Na rozdíl od východu bylo křesťanství na západě nástrojem pro znovuoobnovení zašlé slávy impéria.

Obě poloviny impéria si také vystavěly vlastní specifické bohoslužby, způsob vysluhování svátostí i ostatní obřady. Východní liturgie byla sloužena řecky, tedy

---

³ Jaroslav Pelikan věnuje vývoji východní části církve druhý díl shora uvedeného díla, srov. Jaroslav Pelikan, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine*, 2. *The Spirit of Eastern Christendom (600-1700)*, Chicago and London 1977.

jazykem obecně užívaným obyvateli, a během bohoslužby se aktivně zapojovali i laikové. Středobodem života byzantského křesťana se stala bohoslužba s celou svou mystickou pompou, v níž se nebeské stýkalo s pozemským. Pro potřeby liturgie vznikaly největší klenoty hymnografie, hudby, malířství a architektury. Na západě byla mše mystériem slouženým výhradně intelektuální elitou tehdejší společnosti – duchovenstvem a zapojení laiků bylo toliko pasívní. Ačkoli měly obě poloviny křesťanstva společnou víru v Krista a Trojici, jejich praxe i způsob myšlení byly v základech rozdílné.

1.3. Všeobecné sněmy jako záruka orthodoxy

Všeobecné, tj. reprezentující celou církev, byly sněmy biskupů celého obydleného světa. Všeobecný sněm jakožto nejvyšší autorita v Církvi rozhodovala ve shodě o tom, co je a co již není v souladu s všeobecným křesťanským učením. Závěry sněmu byly podle víry inspirovány Duchem svatým a na následném sněmu byly potvrzeny. Sněmy byly svolávány císařem a byly reakcí na hrozící nebo již nastalý nesoulad uvnitř Církve, ke kterému bylo potřeba zaujmout jednoznačné stanovisko. Jak už bylo řečeno, k závěrům bylo dospíváno koncensem účastníků sněmu, nezřídka ovšem po vzrušených hádkách, ve kterých hrály roli i politické nebo národní zájmy, a někdy dokonce fyzické insultaci. Dosažené závěry pak měly pomoci k tomu, aby se zastánci mylných učením vrátili zpět do mystického Těla Kristova. Ne vždy po vyhlášení závěrů sněmu se ovšem povedlo vyznavače odsouzeného učení přivést zpět. Do dnešních dnů přetrvaly tzv. orientální dochalkedonské církve držící se nadále monofysitismu.

Mimo ostatní akta sněmů se byl během staletí vyvinut i text kréda, tedy vyznání víry, který je závazný pro všechny křesťany a je v pravoslavných církvích považován za měřítko orthodoxy do dnešních dnů. Nikajsko-konstantinopolské vyznání je vlastně výtahem nejdůležitější dogmatických pravd křesťanství. Podle usnesení všeobecných sněmů bylo zakázáno svévolně měnit, rozšiřovat nebo naopak zkracovat jeho znění jinak než po řádném projednání a schválení všeobecným sněmem.

Zdánlivě banální otázka kolik vlastně bylo ekumenických (všeobecných) sněmů nemá jasnou odpověď.⁴ Objektivně na ní nelze odpovědět jednoznačně, nýbrž rozlišit

---

⁴ Katolické stanovisko, které ovšem počítá za všeobecné sněmy i sněmy další (až do II. vat. koncilu), prezentuje Hubert Jedin, *Malé dějiny koncilů*, Praha 1990. Klasickým dílem pravoslavné teologie zůstává A.P. Lebeděv, *Istorija vselenskich soborov*, St. Peterburg 1904. Srov. též heslo Synode, in: Konrad

mezi všeobecnými sněmy uznávanými pravoslavnými církvemi a církví římsko-katolickou. Pravoslaví uznává prvních sedm všeobecných sněmů, z hlediska Říma jich pak do dnešních dnů proběhlo již dvacet jedna.

1. 4. Druhy rozkolu: Hereze, přerušení obecnosti, schisma

1.4.1. Hereze

Hereze (z řeckého *hairesis* – volba, *hairein* – vybírat si) je takový teologický názor, který si vybírá jinou cestu než oficiální Církev a tím ohrožuje její jednotu tím, že se různí vnitřní soudržnost ve víře.⁵ Paradoxně však byly tyto mylné nauky mocným impulsem pro vytvoření jasné triadologické nauky. Hereze, vůči nimž byla Církev nucena v zápase o pravou víru bojovat, byly nejprve christologické povahy. Mylná je domněnka, že se jedná o přežití historické fakty. Naopak je třeba, podrobně se s jejich povahou seznámit, neboť se v pozdější době (v některých rysech u některých mezních křesťanských společenství podnes) základní heretické typy opakovaly. Heretické teze zpravidla obsahovaly ve svých naukách pravdivé momenty, které však byly vyjmuty z konceptu a byl jim přiřknut mylný význam. V některých případech, například monarchianismu, obsahovaly hereze správný směr uvažování, ale výsledky byly chybné a scestné. Na druhé straně však existovaly i teze od základu popírající křesťanskou nauku od jejích kořenů. Rozbor stavby heretických směrů tak dodnes pomáhá pochopit, že pravou nauku nelze uzavřít do jednoho pojmu nebo definice takovým způsobem, aby jej nebylo možno překroutit.

Co se stalo s vyznavači heretických tezí poté, co jejich směr byl sněmem rozeznán jako mylný? Jak řečeno dříve, primární snaha Církve byla ta, která by vedla k znovuoobnovení jednoty ve společné pravé víře. V případě, že i přes opakované snahy o přesvědčení a návrat na cestu pravé víry selhaly, bylo možné uvalit na heretika anathemu. Zatímco v pozdějším římsko-katolickém světě se vžilo spíše slovo vyobcování nebo exkomunikace, tedy vyloučení jednotlivce ze společenství církve, anathema má poněkud odlišné zabarvení. Význam slova je zřeknutí se a předání do

---

Onasch, Liturgie und Kunst der Ostkirche in Stichworten unter Berücksichtigung der Alten Kirche, Leipzig 1981, str. 347-349, kde je uvedena hlavní pravoslavná literatura k tématu.

⁵ Srov. heslo Häresie, tamtéž, str. 150-152

Boží moci. Vyjadřovala se tím marná snaha o nápravu a zároveň hluboká víra v konečnou absolutní Boží moudrost a spravedlnost.

1.4.2. Přerušování obecnosti

Zodpovědět otázku, kdy dochází k přerušování obecnosti je z hlediska historického poměrně nesnadné. Za ideálního stavu jsou ve vzájemném obecnosti ti hierarchové, kteří po svém řádném zvolení a vysvěcení pošlou tzv. synaktický list všem svým spolubratřím hierarchům, v němž vyznají svou víru, která budiž ve shodě s vírou Církve i ostatních hierarchů. Pak by měl pouhý pohled do diptychů jednotlivých kateder označit, s kterým hierarchem byl ten či onen v obecnosti a s kterým nikoli. Ideální stav však nastává zřídka. Zejména po arabské expanzi se komunikace mezi jednotlivými sídelními městy stala velice problematickou, ne-li zcela nemožnou, a tak se stalo, že synaktické listy od východních patriarchů často nedorazily. Tento stav trval až do začátku desátého století, kdy nastaly příznivé podmínky pro to, aby byli jednotliví hierarchové v pravidelném spojení. Je tedy potřeba nezveličovat význam chybějícího jména v diptyších, spíše bychom se měli orientovat podle dalších historických pramenů, které explicitně vyjadřují přerušování obecnosti mezi jednotlivými sídly. Neexistuje-li taková dokumentace, potom bychom měli mít za to, že hierarchové zůstávali ve vzájemném obecnosti.

1.4.3. Schisma de jure a de facto

Obvyklou definicí schismatu je to, že se jedná o rozdělení či rozkol uvnitř Církve. Na rozdíl od hereze nemusí obě vzájemně rozkolné skupiny nutně vyznávat nesprávné učení. V podstatě lze identifikovat pět důvodů vzniku schismatu. Jedná se o osobní rivalitu, soupeření na základě ekonomických, národních nebo společenských pohnutek, soupeření významných kateder, liturgické neshody a konečně otázky disciplíny. Žádný z rozkolů však nebyl způsoben pouze jednou z těchto příčin, nýbrž organickým souhrnem několika z jmenovaných. V pohnutkách jednotlivých aktérů musíme přihlížet

jak ke katedře, kterou zastupovali, jejich politických potřebám, národnostnímu rámci a aktuální historické skutečnosti.⁶

De jure vzniká rozkol chvílí, kdy jeden hierarcha prohlásí druhého za schismatika, původce rozkolu. Obvykle netrvá dlouho než je na oplátku rovněž označen za schismatika, anatematizován nebo exkomunikován.

V širším smyslu, de facto, dochází k rozkolu mezi dvěma skupinami uvnitř Církve tehdy, kdy členové jedné skupiny vnímají a proklamují fakt, že s druhou skupinou jsou v rozkolu. Tento stav nemůže být vyhlášen nebo nařízen autoritou, jedná se o obecné povědomí. Není tedy divu, že ještě ve dvanáctém století průměrný byzantinec nepovažoval západní křesťany za schismatiky. Definitivní rozkol a vzájemnou hlubokou nevraživost tak podle odborníků přinesly až neblahé následky křížových výprav.

1.4.4. Otázka Filioque

Velice diskutovanou otázkou v souvislosti s konečným rozkolem Východu a Západu je i vsuvka Filioque.⁷ Jedná se o vítězství vlivu německé teologie v prostředí západní církve. Otcové Nikajského sněmu sestavili formulaci, podle níž Duch vychází z Otce. Nicméně na západě po dlouhá století existovaly skupiny, podle jejichž názoru bylo přesnější vyjádření podstaty vycházení z Otce i Syna. Zdá se, že se jako první tato vsuvka do vyznání víry objevila ve Španělsku, aby pomohla místním pravověrným křesťanům v boji s visigotskými ariány. Byla přidána do tzv. Athanasiova kréda, které bylo v Hispánii rozšířené zejména v sedmém století, nicméně se nadále vyskytovala i po všeobecném přijetí nikajského vyznání. Ze Španěl si poté našlo Filioque cestu na karolínský dvůr a Karel Veliký byl jeho velkým zastáncem. V roce 808 se setkáváme s prvními náznaky nelibosti, když si jeruzalémský patriarcha stěžoval papeži Lvovi III., že franští benediktýni z kláštera na Olivové hoře používají nekanonickou vsuvku do vyznání víry. Papež tuto stížnost předal císaři Karlovi, nicméně s douškou, že ačkoli Filioque vystihuje západní tradici, bylo chybou odlišit se od textu vyznání víry, které bylo jednotně přijato vším křesťanstvem. V průběhu devátého století se pak Filioque

---

⁶ T.A. Lacey, *Unity and Schism*, London 1917.

⁷ O této problematice se pojednává v každé práci o vyznáních. Srov. např. J.N.D. Kelly, *Early Christian Creeds*, Oxford 1950, str. 358-367. Viz též A. Molnár-R. Říčan, *Dvanáct století církevních dějin*, 3. vyd., Praha 2008, str. 236 a násl.

rozšířilo po celém Německu a Lotrinsku, zatímco ve Francii se po další dvě století používalo krédo v nezměněné podobě. Řím sám Filioque přijal, nicméně papež Jan VIII., podobně jako dříve Lev III., považoval změnu za tah politicky nešikovný, avšak na samotné teologii Filioque nic špatného neshledal. Důkazem o tom, že se Filioque stalo součástí oficiální západní nauky budiž fakt, že bylo zpíváno ve vyznání víry během korunovace císaře Jindřicha II. v roce 1014.

Z hlediska Východu bylo však Filioque naprosto nepřijatelné, protože převracelo jemně vybalancovanou triadologii, která vznikala v prudkých teologických kontroverzích pátého a šestého století, zejména v reakci na Nestoriánství a Eutychianismu. Bylo nezbytné precizovat fakt, že Trojice sestává ze tří Osob s rozdílnými vlastnostmi, které jsou vzájemně jednobytné, a zdůraznit Ducha jako všudypřítomného a všeprostupujícího. Z východního hlediska bylo možno říci, že Duch vychází od Otce skrze Syna, nikoli však i ze Syna.

Je však třeba poznamenat, že soudobí soupeři, kteří se přeli o správnosti či nesprávnosti té které teologie nebyli obeznámeni s vývojem ve vzdálené části impéria, a proto se východním teologům zdála vsuvka Filioque jako prvek oslabující jednotu Trojice, zatímco západní myslitelé nejspíš nechápali, proč jejich východní soupeři tak tvrdošíjně dbají na subtilně vyprecizované triadologii.

2. Vztah světské a duchovní moci

2.1. Role byzantského císaře a patriarchy

Mezi historiky panuje obecný nešvar označovat byzantské poměry mezi císařem a patriarchou jednostranně jako cesaropapismus, tedy stav, kdy císař volně zasahoval do života a chodu církve. Poté, co císař přijal křesťanství, byl jaksi přirozeně přijat jako hlava křesťanského společenství. Za své služby prokázané Církvi byl Konstantin prohlášen za rovného apoštolům. Tím, že bylo později křesťanství prohlášeno státním kultem, bylo přirozené, že se císař bude starat o blaho obojího, tedy jak státu, tak církve. Stalo se výsadou císaře svolávat všeobecný sněm a předsedat mu, ať již osobně nebo v zastoupení. Sám korunovační ceremoniál následoval po dlouhém obřadu a poskytoval tak císařově světské autoritě náboženský základ. Jeho autorita však byla především založena na faktu, že císař byl dědicem předchozích císařů. Z hlediska úcty prokazované císaři byli hierarchové včetně patriarchů nesporně na nižší příčce. Jeho jedinečné postavení bylo vnímáno a obecně přijímáno i na západě. Když papežský stolec vystoupil se svými požadavky na základě podvržené Konstantinovy donace, síla požadavku tkvěla zejména ve víře, že to byl právě císař, který tuto donaci římskému stolci udělil.

Patriarchové byli ve shodě s kanonickými pravidly voleni, nicméně byl to císař, který je ustanovoval do jejich úřadu, v souvislosti na okolnostech, víceméně podle své vůle. Chceme-li však z tohoto faktu vyvozovat cesaropapistické sklony, je potřeba zmínit, že ani západ nebyl podobných praktik prostý. Říšský zákoník stanovuje, že císař a patriarcha jsou společně nejvyššími státními orgány a musí mezi nimi být vzájemná harmonie, ačkoli císař je považován za nadřazeného partnera. Existoval obecně přijatý model, že císař nezasahoval do věcí víry jinak než ve shodě s církví a pokud by se mělo jednat o dogmatické záležitosti, bylo nezbytné svolat sněm. Patriarcha ovšem nebyl pouze bezmocnou figurkou, jak bývá často v literatuře opakováno. Jeho osoba požívala morální váhy a s dostatečně širokou veřejnou podporou mohl být rovnocenným opozičním partnerem císaři. Ve výjimečných případech mohl dokonce patriarcha odepřít provést korunovační ceremoniál, jak se tomu stalo v roce 969, kdy patriarcha odmítl korunovat Ioanna Tzimiska až do narovnání jeho osobní poměrů.

Zatímco síla církve vězela v morální autoritě, císař byl svrchovaným zdrojem práva. Po celou dobu existence impéria, tedy do roku 1453, byl právní systém římský,

ačkoli během let byl přizpůsobování potřebám křesťanské společnosti, a všechny zákony byly vyhlášovány císařskou svrchovaností. Působení církve se omezilo toliko na otázky čistě církevně-správní povahy. Dokonce i manželství nebo rozvod se řídily ustanoveními říšského zákoníku.⁸

2.2. Papežská supremace a vztah ke světské moci

Na západě se setkáváme se situací zcela odlišnou. Křesťanství se šířilo pomaleji a pohanství přetrvávalo déle zejména ve vzdělaných a vlivných kruzích. Církev byla proto nucena v zájmu vlastní obrany trvat na požadavku přísnější jednoty a jednotnosti víry. Západu také nebyla vlastní záliba ve spekulativní filosofii, a tak neexistovalo prostředí, v němž by se vedly debaty na teologická témata. Poté co barbarské nájezdy vyvrátili struktury impéria a místokrálové a zástupci císařské moci zmizeli, zůstala jedinou fungující organizací církev. Z papeže a biskupů se tak organicky vyvinuli vůdcové, kteří vyjednávali s barbarskými nájezdníky a pokračovali ve spravování obcí a měst. Když se nájezdníci usadili na stálých územích, užívali zvykové kmenové právo. Naproti tomu církev zachovala tradici kodifikovaného právního řádu, pýchy římské říše. V situacích, kde nebylo zvykové právo schopno rozhodnout, mohla tedy církev přispěchat s radou a pomocí, a vyplněním mezery zároveň rozšířit svůj zákonitý vliv. Ačkoli po staletí nedošlo k oficiálnímu narušení svrchovanosti byzantského císaře nad západní částí říše, byla jeho faktická moc nulová. Toto uprázdněné místo tedy obsadil římský biskup a postupem času se stal svrchovaným vládcem a zdrojem práva.⁹

Ještě před konečným pádem Říma byly západní provincie na obecně nižším kulturním a civilizačním stupni než východní a vpád barbarů měl na světské vzdělání destruktivní vliv. Vzdělané laické kruhy v podstatě vymizeli během neklidných dob pátého a šestého století. Jediným vzděláním, které přestalo tyto bouře bylo poskytnuté církví a opět pro potřeby církve. Církev na západě tak soustředila vliv a moc, kterou východní církev nikdy neměla. Duchovenstvo bylo faktickou intelektuální elitou tehdejší západní společnosti, a proto není divu, že uplatňovalo svou moc i ve světských záležitostech. Autokratická povaha západní církve pod vládou papeže byla

---

⁸ Obecnou prací na toto téma je J.M. Hussey, *The Orthodox Church in the Byzantine Empire*, Oxford 1986, v podstatě se však touto otázkou zabývají každé dějiny Byzance.

⁹ Přehledně česky k této problematice srov. August Franzen, *Malé dějiny církve*, 3. vyd., Praha 2006, str. 111 a násl.

nevyhnutelným vyústěním historických souvislostí. Oprávněnost svého požadavku pak papežský stolec podložil autoritou svatého apoštola Petra. Svatý Petr byl kníže apoštolů, skála, na níž Kristus vystavěl svou církev, ten, který vládne klíči k bráně nebeské a má moc svazovat a rozvazovat. Fakt, že zemřel jakožto římský biskup pak činil z jeho nástupců dědice jeho moci. Papež tak nebyl jen vládce církve, ale i nejvyšší arbitr věroučných témat. Sněmy byly svolávány, ale tolika za účelem podpory a potvrzení papežových slov. Víra byla postupně sesumarizována do soustavy článků vyjadřujících božské právo. Spekulace na náboženská témata nebyla z hlediska papežství žádoucí, a mohla se snadno obrátit proti svému původci a uvrhnout jej v nebezpečí života.

Na rozdíl od východu byl papež personifikací celé západní církve. Útok na osobu papeže se tedy rovnal útoku na celé západní křesťanstvo. Zatímco patriarchové byli považováni za lidi omylné a pouze všeobecný sněm byl považován za neomylný. Naproti tomu osoba papeže na západě požívala pověsti neomylného náměstka Kristova. Západní církev se tak stala autokratickou silně centralizovanou institucí s hierarchou, který byl božsky inspirován, institucí řízenou zkušenými správci a právníky, jejichž názory a způsob myšlení se pak nezbytně odrážel i v teologii, kterou zastávali. Požadavky papežského stolce, které byly později vzneseny byly požadavky sebevědomé, silné a jednotné organizace. Kdyby nebyla západní církev silná a jednotná, stěží by dokázala přetrvat období, které je obecně zvané saeculum obscurum.

3. Schismata IX - XI. století

3. 1. Fotiovské schizma

Po období ikonoklastických sporů se roku 847 stal na popud císařovny Theodory patriarchou Ignatios. Ignatios byl synem císaře Michala I. Rangabe, avšak po pádu svého otce byl vykastrován a svěřen do výchovy ve studitském monastýru. Ignatios byl neúprosný a bigotní moralista. To byl i důvod, proč byl v roce 858 sesazen z patriarchálního stolce dospěvším císařem Michalem III. Na takto uprázdněný stolec tedy usedl Fotios, jeden z nejvzdělanějších mužů své doby.¹⁰ Za patriarchu byl zvolen i přesto, že nebyl klerik ale laik. Nezbytné stupně svěcení byly tedy ve velice krátké době uděleny, aby bylo učiněno za dost regulím. Fotios se projevil jako velice moudrý a prozíravý muž. Během ikonoklastického období byla přerušena tradice posílání synaktických listů do Říma a odpovědi z východních patriarchátů kvůli arabské expanzi často nepřicházely. Fotios nicméně tyto listy rozeslal, jednak aby obnovil tradici a také z politických důvodů, aby deklarací své ortodoxní víry oslabil vliv svého předchůdce Ignatia. Na papežském stolci však seděl Mikuláš I., muž, jehož hlavní snahou bylo vyprostit církev z rostoucího vlivu západního císařského dvora, postavit úlohu římského hierarchy nad osobu světských vládců a obhájit papežský primát nad ostatními patriarchy. Mikuláš I. tedy Fotiův list odmítl. Oficiálně proto, že tak rychlé vysvěcení laika na biskupa a ustanovení patriarchou nebylo případné. Později ovšem vysílá do Konstantinopole poselstvo s nabídkou uznání Fotiovy volby výměnou za předání Ilýrie a Sicílie pod římskou jurisdikci. O nevšední prozíravosti tohoto požadavku svědčí fakt, že součástí provincie Ilýrie bylo i Bulharsko a Velká Morava, tedy státní útvary, jejichž vládcové si pohrávali s myšlenkou přijetí křesťanství. Získání těchto oblastí by se tedy rovnalo vytvoření nárazníkového pásma proti dalšímu šíření byzantských zájmů prostřednictvím misijní činnosti. Fotios si ale byl vědom ceny, kterou pro Byzanc Ilýrie má, a tak na místo postoupení území navrhl, aby vyslanci jménem papeže rozhodli, zda je legitimním patriarchou on nebo Ignatios s tím, že se papežskému rozhodnutí podvolí. Papežští vyslanci, kteří v této záležitosti viděli potvrzení papežské supremace, rozhodli ve Fotiův prospěch, přesně jak prozíravý Fotios předpokládal. Ignatios se ihned nechal

¹⁰ Autoritou v oblasti bádání o Fotiovi zůstává František Dvorník, Fotiovo schisma, Historie a legenda, Olomouc 2008. Pravoslavné hledisko zastává P. Aleš, Církevní dejiny, Prešov 1973, str. 33 a násl.

slyšet, že nepodléhá papežově jurisdikci, a proto je rozhodnutí neplatné. Fotios na to odpověděl, že toliko požádal o radu a podvolil se moudrému úsudku Petrova nástupce dobrovolně, nikoli z důvodů jurisdikční podřízenosti. Po návratu posla do Říma papež Mikuláš zneplatnil jejich rozhodnutí a odmítl uznat Fotia právoplatným patriarchou. To se stalo v roce 863.

Neutěšená situace byla dále vyostřena snahou obou církví o získání Bulharů. Papež Mikuláš vyslal do Bulharska, kde už pracovali byzantští misionáři, svého vyslance, biskupa Formosia z Portu. Do Konstantinopole se brzy donesly zprávy o tom, že Formosius napadá praxi ženatých kněží, postních pravidel a trvá na zavedení Filioque do vyznání víry. Fotios se nechtěl pouštět do boje s papežem sám, a tak obeslal roku 866 východní patriarchy listem, v němž obhajuje praxi byzantské církve a vytýká západní praktiky jako sobotní půst, nesrovnalosti v typikonu velkého postu, nucený kněžský celibát, holení vousů u kněží, oddělení křtu a myropomazání a další. Navíc obviňuje Řím ze svévolné změny vyznání víry s tím, že vsuvka Filioque je výrazem dualismu. Papež ani západní teologové na souboj se vzdělaným patriarchou argumentačně nestačili. Papež byl pak v roce 867 na synodě v Konstantinopoli prohlášen za sesazena a byla na něj uvalena anathema.

Ze svého vítězství se ovšem Fotios dlouho radovat nemohl. V témže roce byl císař Michal III zavražděn a na trůn zasedá zakladatel makedonské dynastie Basileos I. Ten Fotia sesadil a na jeho místo znovu uvedl Ignatia. Ve stejném roce umírá papež Mikuláš, a jeho nástupcem se stává Hadrián II, který nebyl přítelem německé teologie a biskupa Formosia neměl rád. Patriarcha Ignatios chtěl být uznán za právoplatného patriarchu ze strany Říma, a proto papež Hadrián vyslal své zástupce na sněm konaný v roce 869 v Konstantinopoli. Zřejmě čekal, že po odstranění Fotia již nic nebude bránit prosazení jeho jurisdikčních nároků. Nicméně se tak nestalo. Synoda uznala Ignatia za legitimního patriarchu, avšak nepotvrdila oprávněnost užívání Filioque a rozhodnutí o jurisdikci na Bulharskem přenechala císaři. Je snad zbytečné zdůrazňovat, že císař přiřkl Bulharsko jurisdikci konstantinopolské. Východ a západ byly tedy oficiálně jednotné, nicméně vzájemné vztahy byly velice chladné.

Runciman uvádí, že papež uvažoval o Ignatiově exkomunikaci, nicméně se k ní nakonec nerozhodl. Po Ignatiově smrti v roce 877 se patriarchou opět stává Fotios. Císař Basil zřejmě rozpoznal schopnosti svého někdejšího protivníka. Fotios se snažil o smír s papežským stolcem. S veškerým taktem a bez ústupků dosáhl toho, že bylo

odvoláno prohlášení o jeho osobě z roku 867, byl uznán za právoplatného patriarchu a vztahy s Římem byly na velice dobré úrovni.

O tom, že bylo schisma zdárně překonáno a vztahy s Římem byly narovnány může svědčit i fakt, že od Fotiovského rozkolu byli v diptyších konstantinopolského patriarchy vzpomínání papežové až do Sergia IV.

3. 2. Sergijské schisma

Pokud bychom chtěli být zcela rigidní v určení datu rozkolu jakožto stavu *de jure*, který nastal ve chvíli, kdy přestal římský papež vzpomínán v diptyších konstantinopolského patriarchy, ačkoli jsme si už výše řekli, že toto hledisko neobstojí, došli bychom k datu 1009. Posledním takovým papežem byl totiž Jan XVIII., který toho roku zemřel. Jeho nástupce, Sergius IV., poslal podle zvyku synaktický list svým bratřím patriarchům, a tedy i konstantinopolskému patriarchovi, který se rovněž jmenoval Sergius. V papežově listě ovšem ve vyznání víry objevila vsuvka *Filioque*, a tak patriarcha odmítl přidat jeho jméno do diptychu.¹¹ Od té doby se žádný papež v konstantinopolských diptyších neobjevil. Kdybychom čekali vzednutí vlny vzájemné nevraživosti mezi Římem a Konstantinopolí, byli bychom ovšem zklamáni. O sto let později existovalo jisté povědomí o tom, že kdysi došlo ke „schizmatu dvou Sergiů“, ale stěží kdo věděl o povaze toho rozkolu a bylo považováno za dávno překonané.

---

¹¹ P. Aleš, cit. dílo (1973), str. 57.

4. Velké schisma

4. 1. Události XI. století vedoucí k roku 1054

Konec desátého a začátek jedenáctého století znamenal na západě konsolidaci papežské moci. Církev se snažila vymanit se ze závislosti na světské vládě. Její pokusy byly úspěšné.¹² Velkou roli hrála přitom clunyjská reforma.¹³ Tato emancipace se také projevila na vzájemných stycích s Byzancí. Určitým znakem neshod, které se objevovali již dávno, byla skutečnost, že jména římských biskupů nebyla od jedenáctého století uváděny v konstantinopolském diptychu.¹⁴ Dá se říci, že světská i církevní moc v Byzanci ovšem nepostupovali jednotně. Byzantští císařové měli ze zahraničně-politických důvodů velký zájem na spolupráci se západem.¹⁵ To ovšem není možné říci o politice církevních představitelů. Velkým nebezpečím pro Itálii byly Normani, kteří ovšem ohrožovali i tamní byzantské državy. Byzantský místodržící v jižní Itálii Argyrus chtěl sjednat spojení mezi papežstvím a Byzancí.¹⁶ Jeho snahy však narážely na odpor byzantského patriarchy. Tím byl od roku 1043 Michal Kerularios.¹⁷ Nutno říci, že kerulariovy pohnutky byly více či méně oprávněné. Netýkalo se to pouze světské moci, ale církevní jurisdikce nad jižními oblastmi Itálie. Obyvatelstvo zde bylo především řecké, ale existovaly zde i farnosti západního ritu. Církevní organizace v jižní Itálii podléhala Konstantinopoli. Ze strany římských papežů zde byla pochopitelná snaha podřídít tyto oblasti své obedienci. Papežské snahy značně zesílily s nástupem Lva IX. na papežský stolec v roce 1048.¹⁸ Lev IX. byl úzce spojen s německou politikou, neboť původně byl biskupem v Německu a patřil do širší rodiny německého císaře Jindřicha III. Lev IX. se projevil jako silný papež. Podařilo se mu obnovit v rámci západní církve pokleslou morálku a bylo jasné, že moc papežského stolce bude rychle růst. Je samozřejmé, že vystupoval proti Normanům, protože v nich

¹² Z katolického pohledu líčí tyto události F.Kempf a J.A.Jungmann v kompendiu *Handbuch der Kirchengeschichte* III/1, Hrsg. von H.Jedin, Freiburg 1973, str. 294 násl.

¹³ Tamtéž, str. 371 a násl. Česky je clunyjská reforma podána z evangelického poledu pak v kompendiu A.Molnár-Ričan, *Dvanáct století církevních dějin*, 3. vydání, Praha 2008, str. 266 a násl.

¹⁴ Bohumila Zástěrová a kol., *Dějiny Byzance*, Praha 1994 (dotisk 1. vydání), str. 220.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Srov. bibliografické heslo Michael Cerularius in: *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford 1974 (2nd edition), str. 913, kde je soupis pramenů a obecnější literatura (Jugie, Laurent, Runciman). Monografie o patriarchovi pravděpodobně neexistuje.

¹⁸ Z pravoslavného hlediska podává tyto události na základě dobré literatury P. Aleš, *Církevné dejiny*, Prešov 1973, str. 60 a násl.

viděl velké nebezpečí pro své snahy. Zde se jeho politické ambice setkávaly se zájmy byzantského dvora. Nicméně zájmy jurisdikční byly s nimi v příkrém rozporu. Brzy po svém nástupu na papežský stolec se Lev IX. pokoušel převést farnosti na byzantském území jižní Itálie pod svou obedienci. To se setkal s velmi příkrnou reakcí v Konstantinopoli. Patriarcha Michal Kerularios dal zavřít v roce 1052 všechny kostely latinského ritu na území hlavního města.¹⁹ Papežova situace byla v tomto okamžiku velmi složitá, neboť byl zajat Normany. V roce 1051 se totiž pokoušela spojená papežská a byzantská vojska Normany bez úspěchu porazit a následkem toho byl Lev IX. Normany internován. Zdálo by se, že politické snahy papeže a Byzance byly totožné: měly zabránit rozpínavosti Normanů. Bohužel církevní zájmy byly v Konstantinopoli jiné. V té době došlo k velkému sblížení s arménskou církví a ke snahám integrovat arménskou církev do jurisdikce konstantinopolského patriarchátu. Arménská církev měla odlišné bohoslužebné praktiky, které chtěl konstantinopolský patriarchát eliminovat. Arménská bohoslužebná praxe byla pod vlivem západu.²⁰ To je také přímý důvod, proč Michal Kerularios nechtěl v Konstantinopoli odlišnou bohoslužebnou praxi. Od uzavření latinských kostelů se situace velmi přiosťila. Michal byl sice obratný politik, avšak církevní zájmy u něho byly na prvním místě. Původně pocházel z byzantské aristokracie a byl dokonce kandidátem na císařský trůn. Od roku 1040 byl dokonce po několik let internován v klášteře, protože byl podezírán ze spiknutí, které mělo vést k pádu císaře Michaela V. Ten byl skutečně v roce 1042 odstraněn, ovšem bez kerulariova přispění. Císařem se stal o několik měsíců později Konstantin IX. Monomach. S ním Kerularios vycházel dobře. Již v roce 1043 se stal patriarchou a patřil mezi osoby blízké dvoru. Nicméně východní teologové, za značné podpory patriarchy, vedli vášnivou polemiku proti papežským nárokům. Týkala se nejen otázek jurisdikčních, ale i bohoslužebné praxe a Filioque. Další zostření vztahů následovalo, když papež vysvětil pro Sicílii svého arcibiskupa. Tím objektivně došlo k zásahu do práv konstantinopolského patriarchy. Tyto zmatky byly možné i vzhledem k tomu, že byzantský místodržící Argyrus velmi podporoval latinizaci italského jihu a vystupoval tak vlastně proti zájmům Byzance. Konstantinopolský patriarcha využil situace papežova oslabení (po porážce spojených byzantských a papežských vojsk) a vedle latinských kostelů dal také zavřít západní kláštery v Konstantinopoli. Bulharský metropolita Lev Ochridský napsal, zřejmě na objednávku svého patriarchy, v roce 1053

---

¹⁹ V dataci je rozpor, Zástěrová (1994) uvádí rok uzavření 1052 (str. 223), Aleš (1973) pak 1053 (str.61).

²⁰ B. Zástěrová a kol., cit dílo (1994), str. 221.

list, ve kterém vystupuje ostře proti západu.²¹ Západní církev se zde obviňuje například z toho, že biskupové nosí na ruce prsten, že je dovoleno užívat maso udušených zvířat, že křtenci dostávají do úst sůl. Další obvinění západní církvi vytýkala sklony k judaismu, projevující se v tom, že je používán nekvašený chléb a praktikována sobotní postní praxe. List Ochridského metropolity byl poslán řeckému biskupovi do Trani v Apulii. Tento biskup, Jan, byl nejvyšším představitelem konstantinopolského patriarchátu v Itálii. Je zcela zjevné, že tento list byl napsán s úmyslem, aby se tyto byzantské názory dostaly co nejrychleji do rukou papežovi. Když list došel do Itálie, pobýval v Trani papežův sekretář, a později hlavní protagonista schizmatu, kardinál Humbert. Humbert list přeložil do latiny (zřejmě ještě ostřeji, než byl původně napsán) a postaral se o to, aby byl urgentně doručen papeži. Latinské znění listu se nedochovalo, proto je těžké o přesnosti překladu vyslovit jednoznačný soud. Humbert řecky dobře neuměl, stejně tak papež. Ten mohl v Beneventu, kde byl internován, korespondenci sice vyřizovat, ale přímý styk s Konstantinopolí nemohl, vzhledem k Normanské kontrole, mít. Skutečností zůstává, že kardinál Humbert byl ostře zaměřen proti konstantinopolskému patriarchátu. Pod Humbertovým vlivem byly poslány do Byzance dva listy, které jsou sice podepsány papežem Lvem IX., ale jejichž autorem je pravděpodobně sám Humbert. Pro Lva IX. byla zřejmě polemika ochridského metropolity překvapením. Očekával spíše politickou podporu než církevní polemiku. Nicméně došlo-li k teologické polemice, přijal tuto výzvu. Byly sestaveny zmíněné dva listy, které spíše připomínají svým rozsahem obsahem obšírná pojednání. List první je adresován Michalu Kerulariovi a Lvu Ochridskému. Přičemž Michal je nazýván pouze biskupem. List druhý má obecný charakter a je zaměřen „proti omylům Řeků“. Patriarchovi papež vyčítá, že se spolu se svým metropolitou odvažují poučovat papeže, který stojí, jakožto vicarius Christi, nad nimi. V podstatě hlavním obsahem listu je obhajoba papežova primátu v celé Církvi. Na základě Konstantinovy donace je dokazováno, že papež je též světským panovníkem. Jsou zde nehorázné věty o tom, že ve východní církvi se vyskytovalo mnoho bludů, které byly překonány s pomocí západní církve. Patriarchovi je tu dále vyčítáno, že poučuje římskou církev a jejího představeného. Starý západní nárok, který se poprvé objevuje v sedmém století, totiž že papež nemůže být nikým posuzován (*papa a nemine iudicatur*), zde vystupuje v plné

---

²¹ Okolnosti sepsání listu s celkem podrobným rozbořem uvádí A. Aleš, cit. dílo (1973), str. 62. Aleš vychází z Runcimana, kterého konfesně vykládá a parafrázuje. Dílo S. Runcimana *The Eastern Schism* bylo napsáno v r. 1955 a dosud neztratilo nic ze své aktuálnosti – srov. Steven Runciman, *Vostočnaja Schisma – Vizantijskaja teokracija*, Moskva 1998. O listu Lva Ochridského viz str. 41-42.

šíři. List druhý tyto názory jen opakuje v obecné rovině. Tyto listy byly sice připravené, ale nebyly zatím odeslané.

Zdá se, že císař Konstantin i patriarcha Michal si uvědomili, že situaci bude potřeby nějakým způsobem konsolidovat. Byli oba přece jen zkušení politikové a uvědomili si, že v zájmu jednoty Církve je třeba ostrou polemiku metropolitou Lva Ochridského nějakým způsobem zmírnit. Zejména list císařův zdůrazňoval, že císařskému trůnu v Konstantinopoli záleží na tom, aby postupoval společně s papežem vůči Normanům. Oba tedy napsali listy určené papeži. Patriarcha Michal se ve svém listu nedotýkal sporných otázek a polemické body naznačené svým metropolitou vůbec nezmnínil. Snaží se o to, aby byla mezi západní a východní církví opět obnovena jednotu. Papežovi sděloval, že je opět možné modlitební společenství a v případě, že v římském diptychu bude uváděno jméno byzantského patriarchy, slibuje, že i v Byzanci bude papežovo jméno v diptychu vzpomínáno.²² Nesmíme ovšem přehlédnout fakt, že v tehdejších vzájemných stycích církevních i politických hrála důležitou roli titulatura. Ta mohla být příčinou dalších nepříjemností, což se v tomto případě skutečně také stalo. Papež je zde titulován jako bratr, nikoli jako otec, což bylo v Římě přijato se značnou nelibostí. Ještě větší nelibost vzbudil Michalův podpis, neboť se podepsal jako ekumenický patriarcha. Protože v obou částech Církve přestávalo být již samozřejmé, že byli dobře ovládány oba jazyky, byl patriarchův list přeložen do latiny a titul „ekumenický patriarcha“ byl přeložen jako „patriarcha celého světa“ (in urbe terrarum).²³ Ve skutečnosti titul ekumenický patriarcha znamenal asi tolik jako patriarcha byzantského státu, nebo oblastí obydlených byzantskými občany. Je zcela zjevné, že této tituluře ve vztahu s papežem nepřikládal Michal význam, který byl oné tituluře připsán. Runciman vyjádřil domněnku, že Jan z Trani přesvědčoval patriarchu o tom, že na západě nic nezmůže bez domluvy s papežem.²⁴ Proto se této korespondenci se Lvem IX. nakonec Kerularios odhodlal. Lev IX. byl zřejmě vyčerpán útrapami normanské internace a podlehl Humbertovým přehnaným protibyzantským náladám. Na listy patriarchy a císaře neodpověděl obvyklým způsobem (tedy prostřednictvím kurýra), ale rozhodl se vyslat do Konstantinopole zvláštní poselstvo. Již složení tohoto poselstva bylo velmi nešťastné a předznamenávalo nevyhnutelnou konfrontaci. V jeho čele stál kardinál Humbert a jeho členy byli dva další biskupové, rovněž byzantské církvi nepřátelští. Byl

---

²² S. Runciman, cit. dílo, str. 42.

²³ Tamtéž.

²⁴ Tamtéž, str. 42 a násl.

to kancléř římského stolce kardinál Friedrich Lotrinský a arcibiskup Petr z Amalfi.²⁵ V Amalfi byl velký počet Řeků, mezi kterými Petr prováděl latinizaci. Zde se velmi negativně také projevila role Argyrova. Poselstvo se zastavilo na počátku roku 1054 v Apulii, kde se s Argyrem radili, jak mají postupovat. Argyrus jim doporučil, aby ignorovali patriarchu a vedli rozhovory pouze s císařem. Tato rada byla velmi špatná.²⁶ Patriarcha měl totiž v té době reálně větší moc než císař a mezi věřícími byl velmi populární.

4.2. Chronologický průběh vlastního schismatu

Delegáti dorazili do Konstantinopole v dubnu 1054. Měli s sebou dva nové listy, ale také dva listy předešlé, které nebyli ještě odeslány. Kromě toho měli s sebou také zprávu jeruzalémského patriarchy papežovi, ze které vyplývalo, že bohoslužebná praxe je na území jeruzalémského patriarchátu jiná než v Konstantinopoli. Po příjezdu do Konstantinopole byli legáti přijati se všemi náležitými poctami. Podle obvyklých pravidel byla pro ně uspořádána slavnostní recepce, na které byl přítomen i patriarcha. K žádnému bližšímu kontaktu s ním však na této recepci nedošlo. Teprve po recepci se začala realizovat jejich vlastní mise. Navštívili oficiálně patriarchu a bez jakéhokoli komentáře mu odevzdali druhý papežův list. Audience proběhla ve velmi chladné atmosféře a odešli bez obvyklého pozhánání. Patriarcha zřejmě očekával, že list bude smířlivý. V tomto smyslu jej informoval i Jan z Trani. Když byl list přeložen, nestačil se patriarcha divit. List byl koncipován velmi agresivně a neumožňoval prakticky žádný prostor pro jednání jako rovný s rovným. Runciman uvádí, že po prozkoumání listu si patriarcha všiml, že jsou porušené pečeti.²⁷ Dospěl k názoru, že se pravděpodobně jedná o podvrh. Domníval se, že této falsifikátorské práce se účastnil Argyrus. V souvislosti s tímto přijetím legátů se také patriarcha dověděl, že papež je v internaci. Vyvstali tedy otázky, zda mohl skutečně legáty vyslat a zda skutečně vyjadřují papežův názor na celou situaci. 15. května, nedlouho po příjezdu poselstva do

---

²⁵ Tamtéž, str. 43. Schisma a události vedoucí k němu jsou líčeny v literatuře dosud konfesně, reprezentačním katolickým pohledem je H.G. Beck, in: *Handbuch der Kirchengeschichte* III/1 (1973), str. 462-476. Konfesně neutrální zůstává právě Runciman.

²⁶ Tamtéž, str. 43.

²⁷ Tamtéž.

Konstantinopole, papež Lev IX. zemřel. O jeho smrti byl patriarcha samozřejmě velmi brzy také informován. Vystala také oprávněná otázka, zda legáti vůbec mohou jménem zesnulého papeže jednat. Pro přesnost zde uvádíme, že další papež, Viktor II., byl zvolen až v květnu 1055.

Poslové byli vzápětí přijati také císařem.²⁸ Císař je přijal velmi laskavě a také list, který od papeže dostal nebyl zjevně tak polemický jako list určený patriarchovi. Nicméně poslové po přijetí u patriarchy zveřejnili další dokumenty, které s sebou přinesli. Zpráva jeruzalémského patriarchy nevzbudila žádný ohlas, neboť konstantinopolský patriarchát nikdy jeruzalémské obřady, ač byly odlišné od byzantských, nezpochyboval. Dva první, doposud nezveřejněné, listy však vzbudili silnou vlnu nevole. Zejména proti prvnímu listu, adresovanému patriarchovi a Lvu Ochridskému, vystoupil Niketas Stethatos, archimandrita studitského monastýru.²⁹ Niketas měl v byzantské církvi velmi silné postavení a těšil se všeobecné úctě. Tento Niketas se v minulosti zastával papeže. Nyní však napsal polemický spis, který byl psán uctivou formou, nicméně nesmlouvavě: kritizoval užívání nekvašeného chleba, sobotní posty, znevažování neženatých kněží na západě a další věci. Proti této věčné polemice vystoupil kardinál Humbert s velmi zlým polemickým traktátem plným osobních urážek archimandritovy osoby.

Patriarcha Michal si byl dobře vědom, že tyto diplomatické aktivity nemohou skončit dobře a snažil se zůstat stranou. Císař si přál, aby byla uspořádána disputace ve studitském monastýru. Archimandritovi domluvil, aby své spisy proti západu demonstrativně spálil. Niketas tomuto přání panovníka vyhověl, ač bylo jasné, že ke smíru již nemůže dojít. Patriarcha nebyl této disputace přítomen, a také s tím, co se zde stalo, nesouhlasil. Vydal prohlášení, že s papežskými posly chce jednat pouze veřejně za přítomnosti svědků a nejlépe na obecném sněmu. Kardinál Humbert vydal polemické prohlášení, kde vystoupil s otázkou Filioque, tedy proč jej východní církve neužívá. V tomto traktátu tvrdil, že se papež před svojí smrtí vyjádřil jednoznačně pro jeho všeobecné zavedení. Je zřejmé, že Humbert svým postupem sledoval jediné, podrobení východní církve Římu a v případě opačném nastane rozkol. Patriarcha zatím stále zůstal stranou konfliktu. Humbert napsal latinský dekret, ve kterém argumentoval papežovými instrukcemi v tom smyslu, že má právo jednat samostatně i

---

²⁸ Aleš v citovaném díle detailně parafrázuje průběh podle Runcimana. Srov. P. Aleš, cit. dílo (1973), str. 65 a násl.

²⁹ P. Aleš, cit. dílo (1973), str. 65. Další popis událostí je podle Runcimana a Aleše.

v případě smrti římského pontifika. V tomto dekretu uvalil na patriarchu a všechny, kdo smýšlí jako on, klatbu. S tímto dokumentem se poslové objevili odpoledne 16. července 1054 v patriaršské katedrále svaté Sofie, kde začínala večerní bohoslužba. Chrám byl plný věřících a římsští poslové přednesli veřejně svoji žalobu proti patriarchovi a zanechali v oltáři na prestolu zmíněný dekret. Chovali se vyzývavým způsobem, odešli rychle z chrámu a na jeho prahu ostentativně setřásali prach z obuvi. Vykřikovali biblický verš „Bože, hled’ a sud’!“ (Ex, 5,21). Podle svědectví vyšel za nimi jeden z diákonů katedrálního chrámu a žádal je, aby si dekret odnesli zpět. To samozřejmě poslové učinit odmítli a tak byl text následně z chrámu vyhozen na ulici. Poslové si jej však zpět nevzali a odešli. Patriarcha stál před těžkým rozhodnutím, jak se má v nastalé situaci zachovat. Jeho politické zkušenosti jej nakonec přivedly k velmi rozumnému řešení. Když mu byl text přinesen zpět, přijal jej a dal přeložit do řečtiny. Toto rozhodnutí učinil, protože se obával zveřejnění textu bez jeho vědomí. Humbertův text je velmi tvrdý. Jeho znění je dochované. Uvádějí se zde naprosté nehoráznosti, které zjevně neodpovídali pravdě. Tón je velmi povýšený. Některé myšlenky, které text obsahuje: *„Svatá římská první apoštolská katedra, která jako hlava se má starat o všechny církve, se rozhodla vzhledem k církevnímu míru a užítku, poslat nás, své legáty, do tohoto císařského města, abychom se po příchodu dověděli, zda je pravdivá či nepravdivá zpráva, kterou jsme se doslechli z tohoto města... Město je křesťanské a pravověrné. Ale Michal Kerularios, který je neprávem nazýván patriarchou a stoupenci jeho hlouposti nikoliv. Mezi nimi je denně zaséváno mnoho plevelů herezí... podobně jako ariáni znovu křtí pokřtěné ve jménu svaté Trojice, zejména latiníky... podobně jako donatisté tvrdí, že na celém světě zašla jak Kristova církev, tak pravá eucharistie a křest... podobně jako mikulášenci dovolují oltářním služebníkům, aby se mohli ženit... podobně jako duchoborci vynechávají ve vyznání víry vycházení Ducha svatého i ze Syna... podobně jako manichejci považují...kvašené za oduševnělé ... podobně jako nazorejci zachovávají židovské tělesné očišťování ... narozené děti křtí až od osmého dne po narození, matky nepouštějí k přijímání jako by byly pohanky a nepřipouštějí je ke křtu... odpírají svaté přijímání mužům s oholenými bradami. Z těchto a dalších bludů se Michal, ač byl poučen listy papeže Lva, nevzpamatoval. Proto my, legáti, nestrpíme nespravedlnost a způsoby praktikované proti první apoštolské katedře a mocí svaté a nerozdílné Trojice i apoštolské katedry, všech svatých Otců, kteří byli na sedmi*

*všeobecných sněmech, vyhláší anathema na Michala a jeho společníky, když se nepolepší...*³⁰

Delegace rychle z Konstantinopole rychle odcestovala, ale stačila se ještě rozloučit s císařem, který o obsahu prohlášení ještě nebyl informován. Teprve po jejich odjezdu byl císaři doručen řecký překlad Humbertova textu. Císař nechtěl exkomunikačnímu textu vůbec uvěřit. Ve městě propukly nepokoje, které se mohly nakonec obrátit proti císaři za to, že jednal s poselstvem příliš laskavě. Císař byl na rozpacích, nechtěl věřit, že něco takového je vůbec možné. Poslal osobního posla, aby dohnal Humberta a jeho společníky a doručil od nich autentický latinský text. Když se přesvědčil, že překlad je věrný, vyslal nového posla, aby se poselstvo vrátilo a vysvětlila svůj postoj před biskupským synodem. Pouliční bouře se neutišily a obracely se čím dál tím více proti osobě císaře. Delegace se vrátila do Konstantinopole jen na chvíli, ale dříve než mohlo dojít k dalšímu jednání, odjela definitivně do Říma. Císař musel jednat rychle. Zbavil Argyra hodnosti jakožto zrádce a všichni jeho příbuzní v Konstantinopoli byli zatčeni. Překladaelé, kteří spolupracovali s Humbertem byli rovněž potrestáni. Humbertův text nařídil císař spálit.³¹

Za týden, 24. července 1054, byl svolán zvláštní synod, který se měl zabývat latinským textem.³² Účastnili se ho představitelé různých stran řecké církve. Z nejvyšších představitelů je možno uvést dvanáct metropolitů a dva arcibiskupy. Na základě synodních aktů se velmi střízlivě pokusil shrnout výsledky tohoto zasedání Stephen Runciman.³³ Synod konstatoval, že ze západu se dostavili neodpovědní činitelé a exkomunikovali patriarchu a všechny, kdo nepřijímají západní učení o Duchu svatém, ale také ty, kdo odmítají celibát a holení vousů u kněží. Na začátku zasedání byly přečteny v plnosti texty jednak Humbertovy buly a také císařského příkazu o tom, aby byla spálena. Dále byly ve výtahu prezentovány dopisy, které poslové přivezli. K těmto dopisům zaujal synod stanovisko, že jsou to falsa, která napsal Argyrus. Došlo zde k slavnostní exkomunikaci Humberta a těch, kdo jej provázeli. Synodní závěry byly formulovány velmi opatrně, v žádném případě v nich nebyl zmíněn ani papež ani západní církve jako celek. Veškerá vina byla přisouzena poslům a zrádnému byzantskému úředníku Argyrovi. Tím byla prakticky dána možnost budoucímu papeži,

---

³⁰ Text je celý otištěn in J.P.Migne, *Patrologiae Cursus Completus, Series Latina*, svazek 143, sl. 1002-1004. Zde cituji podle P. Aleše (1973), str. 66-67. Runciman text pouze parafrázuje, srov. cit. vyd. jeho knihy, str. 45-46.

³¹ P. Aleš, cit. dílo (1973), str. 67.

³² Tamtéž.

³³ S. Runciman, cit. dílo (1998), str. 46.

aby se od Humbertových skutků v Konstantinopoli mohl distancovat. Je pravdou, že tyto události je třeba analyzovat ze všech možných pohledů, neboť rok 1054 je obecně považován za datum definitivního rozkolu mezi Římem a východní církví. I když jméno papeže nebylo v konstantinopolském diptychu 1009 a rozhovory, které byly vedeny na toto téma od roku 1024, jejichž cílem byla náprava tohoto stavu, skončily neúspěchem, kontakty mezi Římem a Konstantinopolí měly před rokem 1054 ještě naději, že se situace změní. Katastrofa roku 1054 stále ještě nevrhala stín na papežství, neboť synod se domníval, že poslové neměli zákonné pravomoci. I po této tragédii se mohl nový papež vrátit k rozhovorům aniž by utrpěla jeho prestiž. Runciman si klade otázku, proč události v roce 1054 vlastně vyústily v rozkol definitivní.³⁴ Členové synodu a posléze i byzantská historiografie té doby, byli toho názoru, že se jedná o vnitřní krizi, ve které vlastně patriarcha zvítězil nad císařem. Samozřejmě jiné chápání událostí bylo na západě. Útok Řeků na praktiky západní církve se stal známým v celé západní církvi a vyvolal nepřátelské postoje k Byzanci. V celé polemice mezi Římem a Konstantinopolí tomu nikdy dříve tak nebylo. V západním pojetí byl zdůrazněn Humbertův triumf. Ve skutečnosti se však jednalo o velkou prohru. Značnou roli hrálo také to, že biskup Fridrich Lotrinský se stal papežem Štěpánem IX. Klíčové ovšem bylo, že Humbertův přítel Hildebrandt se stal z nejvýznamnějších papežů středověku. Byl to Řehoř VII., za jehož pontifikátu vzplál boj o investituru a který formuloval reformní program, jehož se pozdější papežové až do čtrnáctého století drželi: *dictatus papae*. V Římě tedy v žádném případě nebyla snaha zpochybnit všechny kroky, které delegáti v Konstantinopoli podnikli, ba naopak, byli považováni za jediné správné. Na západě se ve druhé polovině jedenáctého století rozšířil názor, že učení tvrdošíjného konstantinopolského biskupa bylo spravedlivě a po zásluze potrestáno jeho exkomunikací. Následkem toho ovšem bylo, že pokud se tento biskup nebo jeho nástupci nesnažili o nápravu věcí v souladu s Římem, schisma pokračovalo. Humbert ve svém exkomunikačním aktu hovořil výslovně o konstantinopolském biskupovi a těch, kdo smýšlejí stejně jako on, ale nezahrnul klatbou také celou byzantskou církev. Později však byla tato církev stižena klatbou celá, protože se všichni biskupové postavili za patriarchu.

Nehledě na masivní propagandu, která byla na západě ve druhé polovině dvanáctého století prováděna, trvalo ještě více než jedno století, než byly humbertovy názory

---

³⁴ Tamtéž.

obecně přijaty většinou západního křesťanstva. Naopak v Byzanci byli výpady proti patriarchovi, ke kterým ze strany západu došlo, velmi pečlivě studovány a vedly k tomu, že památka Michala Kerularia byla uctívána.

Brzy po odjezdu poselstva se v Konstantinopoli objevil traktát s názvem „Proti Frankům“. V tomto traktátu byly uvedeny některé skutečné omyly západní církve, ale také naprosto fantastická a zcela zjevně nepravdivá obvinění. Runciman se domnívá, že tento traktát vznikl bez Kerulariova vědomí, neboť jsou tam tak primitivní věci, jako například obvinění, že na západě jedí vlčí maso a křtí nemluvnata slinami. Tento pamflet byl určen pro široké vrstvy obyvatelstva, šířili ho kerulariovi stoupenci s jediným cílem: dokázat, že patriarcha se tvrdě postavil na obranu pravoslaví v momentu, kdy byl císař ochoten se západními heretiky vyjednávat. Nelze předpokládat, že autoři neznali pravý stav věcí. Jejich cílem byla propaganda a ovlivnění polovzdělaných vrstev.³⁵

Po závažných událostech z července 1054 patriarcha postupoval velmi moudře. Jeho prvním krokem bylo, že se snažil získat podporu východních biskupů. Ihned po odjezdu delegátů a skončení biskupského synodu napsal list antiochijskému patriarchovi Petrovi, který byl jeho přítelem a současně také podaným byzantského císaře. V tomto listě jsou události události pochopitelně líčeny jednostranně a z celého textu vyplývá, že exkomunikována byla celá pravoslavná církev. Ve svém dalším listě velmi podrobně vylíčil sled událostí a svoji zprávu doplnil výčtem západních praktik, které považoval za nekanonické. Za hlavní rozpor považoval Filioque a užívání nekvašených chlebů. Západ také obvinil z toho, že v dostatečné míře neuctívá ostatky, což bylo zjevně nepravdivé, neboť ze západu přicházelo velké množství poutníků, kteří ostatky hledali a za neváhali za ně obětovat vysoké částky. Tvrdil také, že západní křesťané neuctívají ikony, neboť zřejmě znal díla teologů na dvoře Karla Velikého a jeho nástupců, kteří se vyslovovali pro ikonoklasmus. Kerularios dále tvrdil, že na západě nejsou uctíváni Basil Veliký, Řehoř Teolog a Jan Zlatoústý, což také nebyla pravda. Patriarcha to považoval za herezi a pozastavoval se nad tím, jak je možno být v obecenství s takovými lidmi. Účel této korespondence byl jediný: aby patriarcha Petr a ostatní východní biskupové vymazali z diptychů jméno římského papeže. Současně žádal, aby mu Petr pomohl a vysvětlil mu, zda byli nekvašené chleby dovoleny v Jeruzalémě a v Alexandrii. Na Kerulariovu korespondenci zřejmě patriarcha Petr reagoval. Tyto

---

³⁵ Tamtéž, str. 47.

odpovědi se však nezachovaly. Liturgická praxe ovšem je zcela jednoznačná. Pravoslavní věřící v Egyptě a Palestině užívali chléb kvašený. V Jeruzalémě však byly rozsáhlé kolonie poutníků a kléru ze západu a v Alexandrii byli západní kupci se svými kaplany; ti byli všichni v kanonické jednotě s pravoslavnými biskupy, ale ve svých chrámech se drželi západní praxe nekvašených chlebů.³⁶ Další spory však patriarcha Michal rozdmýchávat nechtěl. Hned v následujícím roce, 1055, zemřel císař Konstantin IX. Jeho nástupnicí se stala císařovna Theodora, poslední představitelka velké makedonské dynastie. Požívala v Konstantinopoli značné popularity a patriarchovo postavení tím bylo do jisté míry ohroženo. Když se ji snažil ovlivňovat, odpověděla mu, aby se staral o církev. Theodora však vládla jen osmnáct měsíců. Její nástupce, Michal VI., se pokoušel omezit patriarchův vliv, ale byl to stařec. Patriarcha proti němu začal intrikovat a využil vliv církve k tomu, aby jej nakonec svrhl z trůnu. Dalším císařem se stal Isakios I. Komnenos (1057-1059), který byl původně nejvyšším vojenským velitelem. Za jeho vlády získal opět patriarcha značný vliv ve státních záležitostech, nicméně za Isakiem stála armáda, a patriarchovi snahy vyšly na prázdno. Patriarcha Michal Kerularios umírá v roce 1058. Po krátkou dobu byla snaha svalit na něho celou odpovědnost za události v roce 1054. Runciman spravedlivě soudí, že stejně je možné obvinít i kardinála Humberta a dospívá k závěru že „ani jeden, ani druhý neposloužili věci křesťanské lásky“.³⁷

Po smrti patriarchy projevila byzantská říše několikrát zájem na tom, aby se v rozhovorech s Římem nějakým způsobem pokračovalo. Bez těchto rozhovorů totiž se totiž nebylo možné vyrovnat s normanskou otázkou v jižní Itálii. Normani zde zaznamenali velký úspěch, neboť v roce 1071 dobyli poslední byzantské centrum v Bari. Normani byli také reálným nebezpečím pro balkánský poloostrov a Řecko. Nájezdy tureckých Seldžuků do Malé Asie byly stále intenzivnější a Byzanc si nepřála mít zbytečné nepřátele na západě. Jediný, kdo mohl nějakým způsobem Normany ovlivnit, byl římský papež. Moc papežského stolce mezitím značně sílila. Od roku 1059 byl papež volen výhradně kolegiem římských kardinálů a papež již nebyl figurkou v rukách římské aristokracie nebo zaalpských panovníků. Stal se nezávislou osobností a jeho prestiž na západě nesmírně vzrostla.

Zmenšení Kerulariova vlivu za vlády Theodory vytvořilo předpoklad pro to, aby byli opět navázány rozhovory. Po smrti patriarchy byli na čas opět otevřeny

---

³⁶ Tamtéž, str. 48.

³⁷ Tamtéž, str. 49.

v Konstantinopoli latinské kostely. Další politický vývoj však opětné sblížení neumožnil. Řím a Konstantinopol měli různé představy o sjednocení církví. Nejvlivnější římský teolog Hildebrandt, který se stal v roce 1073 papežem, propracoval svoji teorii, že duchovní moc papeže má odpovídat světské moci císaře a králů. Kuriální právníci převáděli tuto teorii do právních termínů a do praxe. Tyto představy se ovšem v žádném případě nemohly líbit byzantským císařům, neboť pro ně papežská autorita ve všech církvích křesťanského světa byla nepřijatelná. Východ se v této kritické době držel starého kanonického názoru, že nejvyšší autoritou v Církvi je všeobecný sněm, na němž jsou přítomny všechny místní církve, které jsou pod správou pěti patriarchů: římského, konstantinopolského, antiochijského, alexandrijského a jeruzalémského. Pro Řím však církevní jednota znamenala podřízení východních patriarchů Římu. Tak rozdílné názory bylo těžké sjednotit.

Závěr

Toto shrnutí událostí vedoucích ke konečnému rozkolu Církve na dvě části vyvolává celou řadu otázek. A to jak hypotetických, obrácených do minulosti, tak i aktuálních, kterými by se křesťanstvo mělo zabývat. Nabízejí se otázky po motivech jednotlivých aktérů historických událostí. Co vedlo kardinála Humberta k tak ostrému a nesmlouvavému vystupování v Konstantinopoli? Jednalo se o jeho vlastní iniciativu založenou na osobní animozitě vůči Byzanci? Jednalo se o promyšlenou taktiku, která měla izolovat patriarchu a císaře a podle hesla „Rozděl a panuj“ měla uskutečnit to, co nebylo při jejich jednotném smýšlení možné? Nebo snad byl jen poslušným a nesmlouvavým vykonavatelem politiky zastávané papežskou kurií?

Na druhé straně se můžeme ptát, co vedlo patriarchu Michala Kerularia k jednání s papežským poselstvem i poté, kdy se dozvěděl o papežově skonu? Muž jeho postavení byl dozajista o této skutečnosti zpraven nejpozději do sedmi osmi dnů, musel tedy vědět, že mandát poselstva je přinejmenším pochybný. Jednalo se tedy o chytré promyšlenou vysokou hru, v níž patriarcha hrál jak proti papeži tak i císaři? Nebo byl patriarcha ve vleku událostí donucen ke svým činům? Je potřeba kriticky zhodnotit, že patriarcha v krátkodobém horizontu vyšel z roztržky jako vítěz. Vystává však otázka proč se nepodařilo narovnat vztahy mezi oběma patriarcháty tak, jak se to podařilo dvě století předtím patriarchu Fotiovi.

Zatímco papežský Řím sílil a čekala na něj skvělá a slavná budoucnost vůdčí duchovní a mocenské síly Evropy, Byzanc se potýkala s řadou vnějších nepřátel a vnitřní nestabilitou. Následující staletí pak přinesla jen další prohloubení odcizení. Bezprecedentním plivnutím do tváře všem křesťanským ideálům bylo křížácké plenění Konstantinopole. Tuto tragickou kapitolu dějin není schopen východ západu odpustit dodnes.

I po uplynutí více než devíti set padesáti let od událostí roku 1054 není schisma pouhou historickou událostí. Je stále nevyřešeným dědictvím Církve. Z pravoslavného hlediska je jasným viníkem rozkolu Řím. Jeho hierarcha narušil jednotu Církve tím, že opustil obecenství ostatních čtyř patriarchů. V současné době však neexistuje žádný pravoslavný orgán či výbor, který by byl mohl jednotně vystupovat jako partner v diskusi. Smutným faktem je, že jednání, jichž se účastní zástupci jedné místní církve, ostentativně opouští zástupci jiné, se kterou nejsou v obecenství s ostatními kvůli

otázkám užívání jednotného kalendáře či jurisdikce. Otázkou také zůstává, kdo by měl v dnešní době pravomoc svolat všeobecný sněm, když neexistuje osoba s pravomocemi byzantského císaře. Římsko-katolická církev pak může jen stěží zaujmout vstřícný postoj, ačkoli moderní historikové uznávají, že jak Konstantinova donace tak i pseudosidorianské dekretálie byly účelové podvrhy. Papežská supremace je organickým celkem kanonického práva a jako taková je nedotknutelná. Pokusy o vyvolání dialogu dotýkajícího se z valné části právě otázky papežského primátu tak jistě nejsou příliš žádoucí.

V pohledu na rozkol tak dodnes panují vesměs jednostranná hlediska. Jedná se o téma, které není diskutováno laickou ani odbornou veřejností, a až na ojedinělé výjimky jsou historické studie konfesně zabarveny. Je potřeba i na poli, které stále budí hluboké kontroverze, vyvolat ovzduší vzájemného respektu a spolupráce, kriticky zhodnotit historická fakta i z nich vyplývajících konsekvencí a pokusit se najít společnou řeč a objektivní náhled.

Seznam použité literatury:

- ALEŠ, P., Církevní dejiny, Prešov 1973
- DESOLDA, J.N.F., Svatého Otce Ireneia Patro kněh proti kacířstvím, Praha 1876
- DVORNÍK, F., Fotiovo schisma, Historie a legenda, Olomouc 2008
- FRANZEN, A., Malé dějiny církve, 3. vyd., Praha 2006
- HUSSEY, J.M., The Orthodox Church in the Byzantine Empire, Oxford 1986
- JEDIN, H., Malé dějiny koncilů, Praha 1990
- KELLY, J.N.D., Early Christian Creeds, Oxford 1950
- KEMPF, F., JUNGSMANN, J.A., Handbuch der Kirchengeschichte III/1, Freiburg 1973
- LACEY, Unity and Schism, London 1917
- LEBEDĚV, A.P., Istorija vselenskich soborov, St. Petergburg 1904
- MOLNÁR, A., ŘÍČAN, R., Dvanáct století církevních dějin, 3. vyd., Praha 2008
- PELIKAN, J., The Christian Tradition, A History of the Development of the Doctrine, 1. The Emergence of the Catholic Tradition, Chicago and London 1971
- PELIKAN, J., The Christian Tradition, A History of the Development of the Doctrine, 2. The Spirit of Eastern Christendom, Chicago and London 1977
- RUNCIMAN, S., The Eastern Schism, Oxford 1955
- ONASCH, K., Liturgie und Kunst der Ostkirche in Stichworten unter Berücksichtigung der Alten Kirche, Leipzig 1981
- ZÁSTĚROVÁ, B., Dějiny Byzance, Praha 1994